

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra pedagogiky

**VYUŽITÍ POHÁDKY V RÁMCI VOLNOČASOVÝCH AKTIVIT VE ŠKOLNÍ DRUŽINĚ
USING FAIRY TALES DURING FREE TIME ACTIVITIES IN AFTER SCHOOL CLUB**

Bakalářská práce

JANA TRKOVSKÁ

**Vychovatelství
Kombinované studium**

Vedoucí práce: PaedDr. Marie Hanzová, CSc.

PRAHA 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením PaedDr. Marie Hanzové, CSc. V práci jsem použila informační zdroje uvedené v seznamu.

V Praze dne 7. 4. 2014

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Ráda bych poděkovala PaedDr. Marii Hanzové, CSc. za poskytnutí cenných rad, věcných připomínek, trpělivost, ochotu a vstřícný přístup při odborném vedení mé bakalářské práce.

Anotace

Tato bakalářská práce pojednává o využití literárního žánru pohádka ve volnočasových aktivitách ve školní družině. V teoretické části jsou uvedeny základní pojmy: pohádka, dětská literatura, čtenářská gramotnost, charakteristika mladšího školního věku, volnočasové aktivity ve školní družině. V praktické části je popsán projekt ověřený v praxi v oddělení školní družiny. Cílem této práce by mělo být nejen probudit u žáků zájem o četbu, ale i ukázat, že pohádka rozvíjí osobnost dětí, představivost a může nám pomoci i při řešení výchovných problémů.

Klíčová slova

Pohádka, školní družina, volnočasové aktivity, čtenářství, hra, projekt, děti.

Annotation

This Bachelor's work deals with the utilization of the literary genre of fairytales, in free time activities in the after school club. In the theoretical cast, the basic concepts are stated: fairy tale, children's literature, reader literacy, characteristics of the young school age, free time activities in the after school club. In the practical part, there is a description of a project tested in practise in a section of the after school club. The aim of this work was not only to awaken the interest of the pupil in reading, but even to show, that fairy tales develop the personality of children, imagination and can help us during solving educational problems.

Key words

Fairy tale, after school club, free time activities, readership, play, project, children.

Obsah

OBSAH.....	5
ÚVOD.....	8
TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1 POHÁDKA.....	10
1.1 Dělení pohádek.....	11
1.1.1 Lidové pohádky.....	12
1.1.2 Autorské pohádky.....	13
1.1.2.1 České autorské pohádky.....	14
1.2 Funkce a význam pohádky.....	15
2 DĚTSKÁ LITERATURA.....	17
3 ČTENÁŘSKÁ GRAMOTNOST.....	19
3.1 Rozvoj čtenářství.....	20
4 CHARAKTERISTIKA VÝVOJE DÍTĚTE V MLADŠÍM ŠKOLNÍM VĚKU.....	21
5 VOLNOČASOVÉ AKTIVITY VE ŠKOLNÍ DRUŽINĚ.....	23
5.1 Školní družina.....	23
5.2 Osobnost vychovatele.....	26
PRAKTICKÁ ČÁST.....	28
6 PROJEKT Z POHÁDKY DO POHÁDKY.....	28
6.1 Myšlenková mapa projektu.....	30
6.1.1 Seznamování s pohádkami.....	30
6.1.2 Pohádkové postavy z přírodního materiálu.....	31
6.1.3 Pohádkový strom.....	32
6.1.4 Pohádkové postavy.....	33
6.1.5 Kouzelný sáček s předměty z pohádky.....	34

6.1.6	Telefonní seznam pohádkových postav.....	34
6.1.7	Maňasci.....	36
6.1.8	Dopisy pohádkovým postavám.....	37
6.1.9	Masky pohádkových postav.....	39
6.1.10	Návštěva knihovny.....	40
6.1.11	Návštěva kulturního centra Sladovny.....	41
6.1.12	Dramatizace příběhu.....	42
6.1.13	Oslava Dne dětí s pohádkovými postavami.....	46
6.2	Vyhodnocení projektu.....	46
ZÁVĚR.....		48
SEZNAM LITERATURY.....		50
OSTATNÍ ZDROJE.....		52
SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK.....		53
SEZNAM PŘÍLOH.....		54
PŘÍLOHY.....		56

Motto: „V pohádkách, které mi v dětství vypravovali, jsem našel hlubší smysl než ve všech životních pravdách dospělého věku.“

Fridrich Schiller

Úvod

Téma bakalářské práce *Využití pohádky v rámci volnočasových aktivit ve školní družině* jsem si vybrala z několika důvodů.

K pohádkám jsem měla kladný vztah již od dětství. Vděčím za něj hlavně babičce, která mi každý večer četla nebo vyprávěla pohádky. Jako malé dítě mě pohádky okouzlovaly svou krásou a hlavně pravdou o vítězství dobra nad zlem. Při volbě tématu hrál roli i tento emociální zážitek vzpomínky z dětství, ale nebyla to role hlavní.

Hlavním motivem byly mé poznatky a zkušenosti z praxe. Při práci s dětmi ve školní družině se setkávám s tím, že v dnešní uspěchané době mnoho dětí už nečte tolik, jak tomu bylo dříve. S rozvojem informačních zdrojů a médií přestávají mít zájem o četbu pohádek a literatury pro děti. Dříve měli rodiče zřejmě více času věnovat se svým dětem a většina z nich dětem četla či vyprávěla alespoň před spaním pohádky. Po roce 1989 nastaly celospolečenské změny, v naší republice se pro občany otevřely nové možnosti. Životní tempo se zrychlilo, mnoha lidem, kteří začali podnikat a vydělávat více peněz, začal chybět čas na vlastní děti. A jaký je výsledek? Rodiny spolu tráví méně času. Stoupá i počet dětí, které žijí pouze s jedním rodičem nebo ve střídavé péči. Mezi dětmi začínají být velké rozdíly v citové výchově, ale i ve finančním zajištění. Na jedné straně jsou děti nadstandardně materiálně zajištěny, na druhé straně přibývá dětí, kterým mají rodiče problémy zajistit základní potřeby, např. zaplacení obědů ve školní jídelně.

Většina pedagogů si problémy související se čtením uvědomuje, a tak se snaží různými metodami vzbudit zájem žáků o četbu knih.

Z těchto důvodů jsem se rozhodla zmapovat tematiku pohádek a pokusit se navrhnout i prakticky ukázat využití tohoto tématu ve školní družině v rámci volnočasových aktivit. Formu projektu jsem si vybrala, protože se při jeho realizaci děti učí samostatnému řešení problémů, toleranci k názorům druhých, schopnosti komunikovat a spolupracovat s ostatními a mohou rozvíjet tvořivost.

Bakalářskou práci tvoří část teoretická a praktická. Teoretické východisko práce spočívá nejen v prostudování dostupné literatury týkající se oblasti žánru pohádky, ale také ve

studiu pramenů zabývajících se dětskou literaturou, čtenářskou gramotností, rozvojem čtenářství, charakteristikou mladšího školního věku a volnočasovými aktivitami ve školní družině. V praktické části se zabývám přípravou projektu a jeho ověřením v praxi ve svém oddělení školní družiny.

Cílem této práce je získat u dětí nejen zájem o četbu, ale i ukázat, že s pomocí pohádky můžeme rozvíjet osobnost dětí, jejich představivost, fantazii, jazykové a komunikační schopnosti. Pohádky nám mohou pomoci i při řešení výchovných problémů dětí.

Teoretická část

1 Pohádka

Co je to vlastně pohádka? Tímto tématem se zabývá ve svých dílech mnoho autorů. Definice pohádky podle Čenkové: „*Pod název pohádka se zařazují literární texty, které vznikly na základě rozmanité palety starodávných vyprávění, vstřebávající při své pouti světem rozličné bájně představy lidstva, nadčasové životní pravdy, zejména věčnou touhu po naplnění dobra, a víru v kouzelnou moc slova.*“ (Čenková a kol., 2006, s. 107)

Ve Slovníku literární teorie je uvedeno: „*Pohádka řídčeji též báchorka je prozaický žánr lidové slovesnosti, jehož vyprávění podává objektivní realitu jako nadpřirozenou s naivní samozřejmostí, jako by vše bylo skutečné; přes svoji fiktivnost tak zpravidla postihuje některé základní lidské touhy, etické normy a obecné životní pravdy.*“ (Vlašín a kol., 1984, s. 281)

Většina autorů uvádí, že pohádka patří k nejstarším žánrům lidové slovesnosti. Je to většinou epický fiktivní, fantastický příběh s nepravděpodobným dějem. Jedná se původně o lidový žánr, nejčastěji psaný v próze, s poutavým dějem, v němž hlavní hrdinové překonávají nástrahy a nebezpečí, aby splnili obtížné úkoly s pomocí nadpřirozených bytostí, kouzelných předmětů. Základním motivem pohádek bývá obvykle boj dobra a zla. Pohádky určené dětem končí většinou vítězstvím dobra. V českých pohádkách zlo nebývá zničeno, ale většinou napraveno. Pohádka se neváže k žádné skutečné události a osobě, není určena časově ani místně. V klasických pohádkách najdeme ustálené vstupní a závěrečné formulace (Bylo, nebylo ..., Byl jednou jeden ..., Za devaterými horami, za devaterými řekami ...; ... zazvonil zvonec a pohádka je konec, ... a jestli neumřeli, žijí tam dodnes), které ještě zdůrazňují neurčitost místa a času. Při popisu postav a dějů se často uplatňují magická čísla, např. tři dcery, tři synové, tři přání, tři úkoly; dále násobky tří, např. devítihlavý drak; často se objevuje také číslo sedm, např. sedm trpaslíků.

Klasické pohádky většinou obsahují i jasné cíle: morální poučení, vítězství dobra nad zlem, spravedlnost a satisfakci. Pohádka bývá často i obrazem mezilidských vztahů a jednání, sděluje nám důležité informace o vnitřních problémech lidského bytí a v metaforických obrazech ukazuje, jak takové problémy řešit. „*Pohádka je svým způsobem útvarem nesmrtelným, přežívajícím jednotlivé generace, aniž by zestárla, omšela nebo se jednoduše vytratila. Nesmrtelnými jsou zvláště pak pohádky, které se staly „klasickými“, to znamená, které prokázaly svou životnost v nadčasové dimenzi.*” (Černoušek, 1990, s. 9)

Pohádky se šířily dlouho převážně ústním podáním, teprve koncem 18. a v 19. století se začaly soustavně sbírat a vydávat knižně. Pohádky, jak je známe dnes, prošly dlouhým vývojem a lze je velmi dobře uplatnit ve výchově a vzdělávání dětí.

1.1 Dělení pohádek

Pohádky můžeme rozdělit na několik skupin. Nejpočetnější jsou **kouzelné (fantastické)** pohádky, např. O dvanácti měsíčkách. Zakládají se na pradávných představách o přírodě a lidské společnosti. Vystupují v nich nadpřirozené bytosti (vodníci, víly, čarodějnice, trpaslíci, draci), předměty s kouzelnou mocí (kouzelná hůlka, ubrousek, prsten, klobouk) a děj většinou směřuje ke šťastnému konci, kdy dobro zvítězí nad zlem a slabší nad silnějším. Vítězí spravedlnost, slabší, ale čestní a poctiví lidé musí překonat nebezpečí, úklady a splnit nejrůznější úkoly. A právě s těmito úkoly a nepřízní osudu jim pomáhají nadpřirozené bytosti nebo kouzelné předměty. Dále jsou pohádky **zvířecí**, kde jsou hlavními nositeli děje zvířata, která mluví, vystupují jako lidé a ztělesňují i abstraktní lidské vlastnosti (liška lstivost, medvěd dobráctví). V pohádkách **legendárních** vystupují zjednodušeně zlidštěné pojaté postavy biblické (Sv. Petr, Mojžíš). Mladší druh představuje pohádka **novelistická**, charakteristická minimem fikce, např. Chytrá horákyně. Nositelem děje jsou prostí lidé, kteří se mohou spoléhat jen na vlastní sílu, obratnost a důvtip.

Pohádky rozdělujeme také podle původu na pohádky **lidové** a **autorské**.

1.1.1 Lidové pohádky

Pohádky lidové vycházejí z lidové slovesnosti a objevují se v lidské společnosti od nepaměti. Po staletí až tisíciletí se šířily pouze ústně a předávaly se z generace na generaci. Při ústním předávání byly příběhy někdy měněny samotnými vypravěči. Většina vyprávění byla zapsána v 19. století sběrateli, kteří poznali jejich hodnotu a význam. Zapsané pohádky dostaly tak konečný tvar a jejich obsah se již neměnil.

K prvním sběratelům lidových pohádek v Čechách patří Karel Jaromír Erben (1811–1870). Své nejznámější pohádky (např. Hrnečku vař!, Pták Ohnivák a liška Ryška, Tři zlaté vlasy Děda Vševeda, Dlouhý, Široký a Bystrozraký, Zlatovláska, Otesánek, O kohoutkovi a slepičce, O třech přadlenách...), začal nejprve publikovat v časopisech a almanaších. Samostatně byly Erbenovy pohádky vydány knižně až v roce 1905 Václavem Tillem-Říhou pod názvem *České pohádky*.

Souběžně s K. J. Erbenem se věnovala sběratelství lidových pohádek Božena Němcová (1820–1862), která své pohádky vydala v souboru *Národní pohádky a pověsti* (1845–1846). V pohádkách uplatnila svůj vypravěčský talent a vnášela i vlastní víru v dobro, rovnost a bratrskou lásku mezi lidmi. Mezi její tituly řadíme např. Princ Bajaja, O Slunečníku, Měsíčníku a Větrníku, Čert a Káča, Sedmero krkavců, Pohádka o perníkové chaloupce.

K největším sběratelům lidových pohádek patří také němečtí bratři Grimmové Jacob (1785–1863) a Wilhelm (1786–1859). Ve svých *Pohádkách* (1812–1815) se nezabývají jen světem hradů a králů, ale hrdiny jsou většinou prostí lidé a velkou roli zde hrají i zvířata. Mezi jejich nejznámější pohádky patří například Červená karkulka, Popelka, Brémští muzikanti, Tři přadleny, Jeníček a Mařenka, Šípková Růženka, Sněhurka.

Uměleckými adaptacemi lidových pohádek se zabývali spisovatelé různých zemí. První takovou sbírku v Evropě vydal pod názvem *Příběhy a vyprávění z minulých dob – Pohádky mé matky husy* (1697), francouzský básník a prozaik Charles Perrault (1628–1703). Byla to první kniha určená dětskému čtenáři.

Dalšími sběrateli lidových pohádek u nás byli Matěj Mikšíček (1815–1892) s dílem *Pohádky a povídky lidu moravského*, Beneš Metod Kulda (1820–1903) a jeho *Moravské*

národní pohádky a pověsti. Z lidové tradice také vycházel ve svém *Zlatodolu pohádek I–IV* (1948–1952) Josef Štefan Kubín (1864–1965), který se zajímal hlavně o pohádky z Podkrkonoší a Kladska.

1.1.2 Autorské pohádky

Autorská pohádka je dílem konkrétního autora. Umělá pohádka se podstatně liší od pohádky klasické obsahem, náměty i jazykovými prostředky. V některých pohádkách najdeme kouzlo, poezii a životní moudrost, v jiných humor a slovní vtip, v dalších můžeme objevit i nonsensové situace.

Jako tvůrci umělých pohádek vynikli například německý prozaik Wilhem Hauff (1802–1827), jehož *Pohádky* (1825) srovnávají svět Evropy se světem Orientu. Dánský prozaik Hans Christian Andersen (1805–1875) je považován za světového zakladatele autorské pohádky a je po něm pojmenována nejprestižnější mezinárodní cena pro autory a ilustrátory dětské literatury. V roce 1835 vydal první svazek pohádek. K jeho nejznámějším pohádkám patří *Císařovy nové šaty*, *Statečný cínový vojáček*, *Sněhová královna*, *Křesadlo*, *Ošklivé káčátko*, *Malá mořská víla*. Pohádky Andersena se vyznačují poutavým dějem, skvěle charakterizovanými svéráznými postavami a jsou přeložené do mnoha jazyků světa. Anglický dramatik a prozaik Oscar Wilde (1854–1900) vytvořil dvě pohádkové sbírky *Šťastný princ a jiné pohádky* a *Dům granátových jablek*. Jeho pohádky jsou psány složitějším jazykem a vyskytuje se v nich mnohdy skepse. K dalším tvůrcům patří také chorvátská prozaička Ivana Brlićová-Mažuranićová (1874–1938), která v *Pohádkách z dávných dob* (1916) spojila prvky slovanské mytologie. (Karpatský, 1997, s. 399)

1.1.2.1 České autorské pohádky

Za jednoho z významných českých autorů pohádek je považován Karel Čapek (1890–1938), který v letech 1918–1920 vydal trojdílný cyklus *Nůše pohádek*. Do tohoto díla přispělo svými pohádkami skoro padesát autorů. Čapkova pohádková kniha *Devatero pohádek* (1932) obsahuje např. *Velkou kočičí pohádku*, *Velkou pohádku doktorskou*, *Pohádku vodnickou*, *Pohádku poštáckou*. V těchto pohádkách vystupují

nejen všední hrdinové tehdejšího světa např. doktoři, detektivové, tuláci, pošťáci, ale i nadpřirozené postavy např. vodníci, rusalky, hejkalové.

Ve 20. a 30. letech vychází také autorské pohádky Jiřího Mahena (1882–1939) pod názvem *Její pohádky*, které ve druhém vydání vyšly s novým názvem *Co mi liška vyprávěla*. Do tohoto období řadíme i Vladislava Vančuru (1891–1942) s jeho pohádkovou prózou *Kubula a Kuba Kubikula*. Autorská pohádka se v roce 1926 také objevuje v prvním obrázkovém seriálu u nás, v pohádkových příbězích o trpaslíčkovi Kulihráškovi od Marty Voleské (1905–1985) a výtvarníka Artuše Schneidera (1863–1938). Zvířecím pohádkám se věnuje Josef Čapek (1887–1945), jednou z jeho nejznámějších pohádek je *Povídání o pejskovi a kočičce* (1929). Pohádky Františka Hrubína (1910–1971) jsou založené na pochopení a procítění dětského vnímání světa. Jeho nejznámější díla, např. *Říkejte si se mnou* (1943), *Kuřátko a obilí* (1953), *Špalíček pohádek* (1957), tvoří součást zlatého fondu naší dětské literatury. Spisovatel Jan Drda (1915–1970) v knize *České pohádky* (1958) dokázal umění pracovat s lidovou epikou a oživovat principy dávné lidové vypravěčské tradice.

Z mladších autorů můžeme uvést např. Miloše Macourka (1926–2002), který psal pro děti pohádky plné humoru a fantazie. Jeho knihy *Jakub a 200 dědečků* (1963), *Mravenečník v početnici* (1966), *Světě, div se!* (1974), *Mach a Šebestová* (1984), si děti oblíbily stejně jako jeho pohádkové televizní seriály Mach a Šebestová, Arabela. Z dalších tvůrců pohádek v 60. letech můžeme zmínit např. Václava Čtvrťka (1911–1976), Jana Wericha (1905–1980) s pohádkovou knihou *Fimfárum* (1960) Eduarda Petišku (1924–1987), Marii Kubátovou (1922–2013) s pohádkami inspirovanými krkonošským krajem a Hermínu Frankovou (1928).

Od 90. let se autorská pohádka dělí na dvě skupiny. První obsahuje texty adresované malým dětem, jasné, plné humoru a hravosti. Tímto druhem pohádek se zabývají autoři např. Zdeněk Svěrák (1936) se svým *Radovanem*, Jaromír Kincl (1926–1993) s pohádkou *Rákosníček a hvězdy*, výše uvedený Miloš Macourek s pohádkami o opici Žofce. Tyto pohádky jsou u dětí oblíbené právě svým humorem a nonsensem. Druhou skupinu charakterizují texty poetické, vážnější a přemýšlivé. Můžeme sem zařadit *Královské pohádky* od Karla Šiktance (1928) nebo pohádky od Daisy Mrázkové (1923).

V současnosti se objevují další náměty pohádek nápaditých autorů. K těmto autorům patří např. Jan Vodňanský (1941), Michal Černík (1943), Jiří Žáček (1945). U dětí jsou také velmi oblíbené knihy *Kočičí král*, *Lichožrouti* a *Lichožrouti se vracejí* od Pavla Šruta (1940).

1.2 Funkce a význam pohádky

Podle Černouška (1990) je základní funkce pohádky „*vnést smysl a řád*“ do nesrozumitelného chaotického světa, především dětem. V dětství je těžké pochopit vše, co se děje kolem, více než v dospělosti. Pohádka má jednoduchou fabuli, jasně daný postoj dobra a zla. Pochopitelnými zápletkami a krásou jazyka předvádí chaotický a nesrozumitelný svět před vyvíjející se dětskou duší ve srozumitelných obrazech. Pohádky dětem vykládají jednotlivé významy různých životních problémů, které děti během svého vývoje individuálně řeší. Takové problémy a způsoby jejich řešení jsou dětem přitom tlumočeny ve srozumitelných konkrétních obrazech a jasných symbolech. Je zbytečné děti poučovat o dobru a zlu nebo o etických principech jednání abstraktními pojmy, protože takovému jazyku děti nerozumějí. Princip dobra a zla musí být jasně vykreslen ve srozumitelných činech a také ve zřetelně čitelných postavách.

„Pohádky mohou posloužit dětem i v rovině rozvoje citového prožívání – mohou vnášet jistý řád do emocionálních bouří, afektivních sil napětí a uvolnění, slasti a úzkosti – což děti celkem často zakoušejí. V takových rozměrech se přímo uplatňuje aristotelovský princip katarze uměleckého díla, tentokrát v dimenzích pohádkového světa, působícího na dětskou mysl. Nejen obrazně, ale téměř doslova pohádky rozšiřují dětské vědomí: díky srozumitelné obraznosti dějů a zápletek umožňují, aby si děti postupně uvědomovaly různé problémy a potíže růstu a přitom se poučily o možnostech řešení, případných důsledcích různého řešení problémů.“ (Černoušek, 1990, s. 15)

Dle Černouška má pohádka význam výchovný, poznávací, vzdělávací, ale i terapeutický. Děti mohou prožívat úzkostná traumata, když se setkávají s nesrozumitelnými reakcemi dospělých lidí. Pohádka může ukázat, jak se orientovat v takových citových problémech. Nejdůležitější však je, že pohádky předkládají

optimistické vidění světa, běhu událostí, vývoje vztahů. *Pohádkový optimismus* je pro duševní rozvoj dětí velmi důležitý.

Význam pohádky můžeme najít i v citátu bratří Grimmů: „*Jako anděl strážný doprovázejí pohádky člověka, když vyjde z domova do života. Pohádky podporují čisté myšlenky dětského světového názoru jednak tím, že jsou rozšířené, jednak svým vnitřním určením; jsou bezprostředně výživné jako mléko, jsou jemné a milé, sladké a sytící jako med a nepodléhají světské tíži.*“ (Streit, 1992, s. 19)

Při praxi ve školní družině jsem se přesvědčila, že společné čtení nebo vyprávění pohádek, přispívá nejen k rozvoji slovní zásoby dětí, jejich komunikačních dovedností i sociální inteligence, ale posiluje i jejich celkovou vyrovnanost, dodává jim pocit jistoty, emoční stabilitu.

2 Dětská literatura

Dětská literatura tvoří nedílnou součást umělecké literatury. Je určena specifickou modifikací svých funkcí tak, aby byla didakticky a esteticky aktuální pro čtenáře ve věku od tří do patnácti let. Této věkové kategorii je přizpůsobena žánrově i výrazovými prostředky. Jejím úkolem je v dětech probouzet aktivní vztah k jazyku, vést je k novým poznatkům, k chápání významu slov, podněcovat fantazii dětí, vštěpovat jim smysl pro hodnoty estetické a mravní.

Dětská literatura se dělí na tři hlavní věkové stupně: (Vlašín a kol., 1984, s. 208)

- *Pro předškolní věk* (od tří do šesti let) jsou určeny leporela, omalovánky, jednoduché příběhy ze života, říkadla a hádanky.
- *Pro mladší školní věk* (šest až jedenáct let) jsou to hlavně pohádky, rytmičné verše s účinnou pointou, krátké povídky ze života dětí, příběhy z přírody, pověsti.
- *Pro starší školní věk* (jedenáct až patnáct let) je určena především literatura dobrodružná a umělecko-naučná.

Po shrnutí můžeme konstatovat, že hlavním žánrem v prvním věkovém stupni je říkadlo, v druhém **pohádka** a ve třetím dobrodružná literatura.

Mnoho autorů věnovalo část svého díla dětem. K těmto autorům patří např. již zmíněný Karel Jaromír Erben, Božena Němcová, Karel Čapek, bratři Grimmové, Hans Christian Andersen a Oscar Wilde. Dalšími oblíbenými autory u nás jsou např. Jan Karafiát, Ondřej Sekora, Josef Lada, Eduard Petiška, Jan Werich a ze současných autorů Eliška Horelová, Jiří Žáček nebo Zdeněk Svěrák. Mezinárodně uznávaným autorem dětské literatury se stal český spisovatel, ilustrátor a grafik Petr Sís (1949), který od roku 1984 žije a pracuje v americkém New Yorku. Napsal přibližně dvacet knih pro děti a k dalším přibližně padesáti knihám vytvořil ilustrace. V roce 2012 získal Cenu Hanse Christiana Andersena.

Některá díla pro děti jsou zpopularizována svou filmovou podobou. Pohádkové postavy Václava Čtvrťky (1911–1976), loupežník Rumcajs s Mankou a synem Cipískem, vodník Česílko, hajný Robátko a jelen Větrník, Křemílek a Vochomůrka, Maková panenka

a motýl Emanuel, se staly u dětí všeobecně známé a oblíbené i zásluhou pravidelných večerníčků. Právě tak Pan Tau s kouzelnou buřinkou ze seriálu filmového scénaristy Oty Hofmana (1928–1989) podle jeho knihy pro děti *Pan Tau a tisíc zázraků* (1974). Ze současných autorů píše působivé příběhy ze života dětí prozaička a scenáristka Markéta Zinnerová (1942). Z knižní, filmové nebo televizní podoby znají děti příběhy *Tajemství proutěného košíku* (1978), *Indiáni z Větrova* (1979) a pohádku *Za humny je drak*. (Karpatský, 1997, s. 111)

3 Čtenářská gramotnost

S pojmy čtenářství a čtenářská gramotnost se v poslední době setkáváme stále častěji a to díky mezinárodním výzkumům, které probíhaly i na našich školách. Definice pro pojem čtenářská gramotnost není stanovena stabilně, mění se změnami ve společnosti, v ekonomice a v kultuře. Na veškeré vědomosti a dovednosti je v současnosti nutné nahlížet z hlediska jejich využitelnosti pro život a pro dobré uplatnění ve společnosti. Dovednost číst s porozuměním je nezbytným základem k tomu, aby se děti mohly dál dozvídat nové věci, učit se, rozvíjet své chápání i cítění.

Ve výzkumu PISA (Programme for International Student Assessment) 2009 je čtenářská gramotnost definována takto: *„Čtenářská gramotnost je celoživotně se rozvíjející vybavenost člověka vědomostmi, dovednostmi, schopnostmi, postoji a hodnotami potřebnými pro užívání všech druhů textů v různých individuálních a i sociálních kontextech.“* (Klumparová, 2013)

Čtenářskou gramotností ve světě se zabývají výzkumy PISA a PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study).

Výzkum PISA probíhá v tříletých cyklech a kromě čtenářské gramotnosti zjišťuje i gramotnost matematickou a přírodovědnou. První testování proběhlo v roce 2000 a zjišťovalo úroveň čtenářské gramotnosti žáků. V roce 2009 byla opět hlavní testovanou oblastí čtenářská gramotnost a vzorek pro mezinárodní srovnávání tvořili žáci narození v roce 1993. Průměrný výsledek zúčastněných zemí se od roku 2000 podstatně nezměnil, výsledky sedmi zemí se výrazně zlepšily, ale naopak v pěti zemích došlo ke zhoršení. Bohužel Česká republika patří také k zemím, kde došlo ke zhoršení výsledků.

Výzkum čtenářské gramotnosti PIRLS probíhá každých 5 let a zkoumá čtenářskou gramotnost žáků 4. ročníků. Naše republika se zúčastnila šetření PIRLS v roce 2001 a 2011. Pokud porovnáme výsledky z těchto let, zjistíme, že Česká republika patří k zemím, jejichž žáci 4. ročníku se od roku 2001 ve čtenářské gramotnosti statisticky zlepšili.

3.1 Rozvoj čtenářství

Když se zamyslíme nad výsledky těchto výzkumů, zjišťujeme, že rozvoj čtenářství závisí nejen na rodinném zázemí, ale i na celkovém kulturním ovzduší společnosti. Čtenářská gramotnost jako předpoklad k dosažení tzv. klíčových kompetencí se dostává naprosto oprávněně do centra pozornosti ve všech vyspělých zemích. V posledních letech se čtenářská gramotnost u nás stává součástí školních vzdělávacích programů a učitelé začínají používat nové vyučovací metody. Současné pojetí čtenářské gramotnosti zahrnuje schopnost porozumět mnoha různým typům textu vztahujícího se k nejrůznějším situacím ve škole i mimo školu, přemýšlet o jejich smyslu a umět jej vyložit. S rozvíjením čtenářské gramotnosti ve školách, se z každého žáka může stát přemýšlivý a nezávislý čtenář. Rozvoj čtenářství je i součástí školního vzdělávacího programu pro školní družiny, kde vychovatelky pracují různými metodami s dětskou literaturou a snaží se v jednotlivých volnočasových aktivitách využít čtení s porozuměním, rozvíjet u dětí jazykové a komunikační dovednosti, fantazii a představivost.

4 Charakteristika vývoje dítěte v mladším školním věku

Při práci s dětmi ve školní družině si musíme uvědomit, s jakou věkovou skupinou se setkáváme a jaké jsou její vývojové zvláštnosti.

Pavel Říčan (2006) nazývá mladší školní věk termínem „*střízlivý realista*“. Jedná se o věk od 6 do 11 let. Je to období, jehož nástup znamená radikální životní změnu. Začíná školní docházka, škola otevírá dítěti nové obzory. Urychluje se rozumový vývoj, dítě se učí se myslet novým způsobem. Do života, jehož hlavní náplní byla dosud hra, vstupuje školní práce a povinnost. Děti se mohou uplatnit v mnohem větší skupině než dosud. Dítě se také snadno vyčerpá, ale dokáže ve srovnání s dospělým nabrat rychle nové síly. Období v mladším školním věku je poměrně klidné, nebouřlivé a také šťastné.

Pro přehlednost uvádím tabulku vývoje dítěte mladšího školního věku.

Tabulka 4.1 – Vývoj dítěte v mladším školním věku

Tělesný vývoj	Duševní vývoj			Sociální vývoj
	Rozumový	Citový	Volní	
MLADŠÍ ŠKOLNÍ VĚK (6–11 let)				
<p>Růst do výšky, prodlužování dolních končetin, osifikace pokračuje (nebezpečí vadného držení těla), vývoj trvalého chrupu, zvyšování výkonnosti orgánů (dozrívání nervové soustavy).</p> <p>Pohybový vývoj: velká potřeba pohybu, výrazná pohybová aktivita – zlepšování svalové koordinace, hlavně drobných svalů ruky; radost z pohybu, spontaneita; možnost organizované tělovýchovy.</p>	<p>Velký vliv prostředí, hlavně vyučování.</p> <p>Vnímání: cílevědomější, soustavnější, přesnější.</p> <p>Pozornost: labilní, převaha bezděčné – počátky záměrné.</p> <p>Představy: zkušenostmi se zpřesňují od konkrétních k obecnějším.</p> <p>Paměť: převážně mechanická – bezděčné zapamatování; vývoj záměrného zapamatování a logické paměti.</p> <p>Myšlení: konkrétní.</p> <p>Řeč: rozšiřování slovní zásoby, vliv prostředí a školního vyučování.</p>	<p>Převaha kladných citů, ze záporných citů strach – obavy z trestu, zesměšnění, lepší ovládání citů; stud z nahoty, málo vyvinutý soucit.</p> <p>Rozvoj vyšších citů: estetický (vkus, pochopení uměleckého díla), intelektuálních (zvědavost, radost z poznání), morálních (přejímání mravních zásad od autorit); celkově z citového hlediska KLIDNÉ OBDOBÍ.</p>	<p>Hodně impulzivní jednání, vývoj sebeovládání, větší samostatnost; při dobrém vztahu k dospělým se ochotně podřizuje požadavkům; motivy jednání bližší a konkrétní (učím se, abych udělal radost rodičům, abych dostal pěknou známku atd.).</p>	<p>Bohatší mezilidské vztahy, nové vztahy k učitelům, vychovatelům a vrstevníkům; více kritičnosti; uvolnění vztahu k rodičům, samostatnost; významové skupiny – školní třída a herní skupiny, pocit solidarity; kamarádství podle náhodných znaků; chlapecké a dívčí skupiny, škádlení, časté spory.</p>

Zdroj: Pávková a kol., 2002, s. 222

Pro práci vychovatelky ve školní družině je důležité poznávání individuálních zvláštností dětí i orientace v základních poznatcích o vývoji dítěte v mladším školním věku. Každé dítě, se kterým se vychovatelka ve školní družině setká, je jedinečnou osobností. Děti mají odlišné vrozené předpoklady, vyrůstají v různých rodinách. Na děti působí výchovné instituce, setkávají se s různými styly výchovy, působí na ně různé osobnosti pedagogů. Pro toto období je charakteristický klidný vývoj bez hlubokých krizí, realistický vztah k věcem, lidem i událostem, kladný vztah k autoritám (hlavně v první polovině období). Projevuje se stále určitá labilita nervové soustavy, která se odráží hlavně v kolísání pozornosti i v nestálosti zájmů.

Nervová soustava dítěte podléhá snadno únavě, a proto dítě potřebuje dostatečný odpočinek po duševní práci. Dítě mladšího školního věku má velkou potřebu pohybu – špatně hospodáří se silami, snadno se vyčerpá, ale dokáže (ve srovnání s dospělými) neobyčejně rychle nabrat nové síly. Rozumový rozvoj dítěte silně ovlivňuje prostředí. V mladším školním věku převládají kladné city. Ze záporných citů je nejčastější strach – příčinou mohou být reálné obavy (např. ze špatné známky ve škole, trestu, zesměšnění) i situace, které si dítě vytváří ve své fantazii. Dítě nedokáže jednat samostatně na základě vyšších motivů, jako je např. uvědomění si významu učení, ale při dobrém vztahu k dospělým se ochotně podřizuje jejich požadavkům. Z toho vyplývají velké nároky na vychovatelky, pokud jde o stanovení přiměřených požadavků na dítě spolu s jejich adekvátní motivací. Mladší školní věk je dobou navazování nových, četnějších a kvalitativně vyšších společenských vztahů. Dítě si vytváří nové vztahy k dospělým a vrstevníkům. Kladné citové vztahy jsou velmi důležité pro zdravý vývoj dítěte. Na jejich základě se utvářejí postoje k objektivní skutečnosti a charakterové vlastnosti. Právě dětem mladšího školního věku můžeme dát základy mravní výchovy, vychovatelka si může děti získat a ukázat jim správný směr.

5 Volnočasové aktivity ve školní družině

Volný čas má v našem životě významné místo. Je to čas, který má člověk sám pro sebe, který využívá k odpočinku, rozvíjení zájmů a k osobnostnímu rozvoji. Pokud pracujeme s dětmi, musíme se zaměřit na to, jakým způsobem svůj volný čas naplňují, protože ne každá činnost je pozitivní. Jedním z hlavních úkolů každého pedagoga je vést děti k smysluplnému využívání volného času. Na tuto skutečnost upozorňuje i Pávková (2002), která uvádí: *„Z výchovných důvodů je žádoucí jeho pedagogické ovlivňování. Děti ještě nemají dostatek zkušeností, nedovedou se orientovat ve všech oblastech zájmových činností, potřebují citlivé vedení. Podmínkou účinnosti je, aby toto vedení bylo nenásilné, nabízené činnosti pestré a přitažlivé.“* (Pávková a kol., 2002, s. 13)

Největší podíl ve výchově ve volném čase má rodina, ale také škola a školská zařízení a další instituce zaměřující se na volnočasové aktivity. K nejpočetnějším školským zařízením, která se zabývají volnočasovými činnostmi, patří školní družiny.

5.1 Školní družina

Školní družina je školské zařízení výchovy mimo vyučování, zaměřuje se na pravidelnou činnost žáků prvního stupně základní školy, dělí se na oddělení, která se naplňují do počtu třiceti žáků. Výchova je společenský proces; tak tedy i výchovu ve školní družině je třeba chápat jako součást nutné reprodukce, nikoli hlídání dětí, tj. pouhou sociální službu. Vzhledem k věkovým zvláštnostem dětí mladšího školního věku se výchovná činnost orientuje na co nejpestřejší strukturu zájmových činností a uspokojení velké potřeby pohybu. Samozřejmostí je i zařazování pravidelného odpočinku

a rekreace dětí. Činnost školní družiny je vymezena dobou před vyučováním a bezprostředně po vyučování a odchodem dětí domů nebo za jinými mimoškolními aktivitami. Školní družina může organizovat akce i ve volných dnech nebo o prázdninách. Práce školní družiny je samostatnou oblastí výchovně-vzdělávacích činností a řídí se specifickými požadavky a pravidly pedagogiky volného času.

Pro funkční činnost družiny a zvládnutí jejích úkolů jsou stanoveny podmínky: personální, materiální, řídicí a kontrolní.

I pro školní družinu platí obecný cíl – výchova všestranně harmonicky rozvinutého člověka, a to pomocí složek výchovy, většinou označované jako: *rozumová, mravní, tělesná, estetická, pracovní*. Nelze se spokojit se stanovováním dílčích výchovných cílů zavedených složek výchovy, je nutné ve školní družině pojmout výchovu i jako specifickou formu primární prevence rizikového chování.

Zájmové vzdělávání ve školní družině tedy naplňuje svými specifickými prostředky obecné cíle vzdělávání dané školským zákonem. Jde zejména o rozvoj žáka, jeho učení a poznání, osvojování základů hodnot, na kterých je založena naše společnost, získávání osobní samostatnosti a schopnosti projevit se jako samostatná osobnost působící na své okolí.

Školní družina zajišťuje výchovu, vzdělávání a rekreaci žáků. Svou funkci naplňuje činnostmi pojmenovanými: *odpočinkové, rekreační, zájmové, veřejně prospěšné a příprava na vyučování*.

- **Odpočinkové činnosti** mají odstranit únavu. Zařazují se denně nejčastěji po obědě, popř. do činností ráno před vyučováním a dále podle potřeby během dne (stolní, námětové hry nebo jiné klidné zájmové činnosti, poslech, vyprávění, předčítání apod.).
- **Rekreační činnosti** slouží k regeneraci sil – aktivní odpočinek s náročnějšími pohybovými, sportovními, turistickými nebo manuálními prvky. Podle podmínek by tyto činnosti měly být realizovány převážně venku ve skupinách: organizovaně nebo jako spontánní činnost. Hry a spontánní činnosti mohou být rušnější – plní funkci relaxace po soustředění při vyučování.
- **Zájmové činnosti** rozvíjejí osobnost dítěte a jsou nejdůležitější součástí obsahu výchovy mimo vyučování. Při zájmových činnostech je dominující vlastní aktivita dětí, která jim přináší radost a uspokojení. Rozvíjení a kultivace zájmů, uspokojování potřeb a rozvoj specifických schopností jsou významné výchovné úkoly, které se podílejí na utváření životního stylu a hodnotové orientaci člověka.

Mezi základní oblasti lze zahrnout zájmové činnosti společenskovední, přírodovědné, pracovně technické, sportovní a estetické.

- **Příprava na vyučování** je většinou organizována zábavným procvičováním učiva formou didaktických her (včetně řešení problémů), ověřování a upevňování školních poznatků v praxi při vycházkách a dalších činnostech.

Základním prostředkem činnosti školní družiny je také *hra založená na zážitku dětí*, která obohacuje jejich sebepoznání, rozšiřuje vědomosti a dovednosti a navozuje kladné emoce. Výchovné postupy založené na prožitku a zkušenosti představují širokou škálu metod výchovy ve volném čase. Opírají se o intenzivní zážitky a prožitky získané aktivní účastí. Jsou zaměřeny na rozvoj sebepoznání a sociálních vztahů. Kromě fyzického výkonu zahrnují obvykle i sebereflexi, reflexi sociálních vztahů apod. Výchova zážitkem je u nás už poměrně známá a je potěšující, že se jí zabývá stále víc vychovatelek školních družin. Hra nabízí velké možnosti při výchově, pomáhá vést např. ke změně chování a jednání, k pozitivnímu rozvoji osobnosti. Každá vychovatelka musí mít stále na zřeteli vlastnosti hry: dobrovolnost, přitažlivost, fiktivnost (nespojovat s reálným životem, „život jako“), ohraničení časem a prostorem, nejasný konec (tajemství), jasně daná pravidla. Hra musí být také bezpečná po fyzické i psychické stránce a při její realizaci, musíme dbát na zásady správné dramaturgie zážitkové hry. To znamená promyšlené sestavení aktivit s jasnými pravidly, smysluplné postupování, pochopení skupiny, logický postup při sestavení zážitkových programů, stanovení cíle, reflexe a zpětná vazba. Svět her tedy nabízí množství nejrůznějších modelových situací, které se tak mohou stát přípravou na skutečný život.

Hra je víc než zábavou, prostředkem relaxace, rekreace a zdrojem radosti. Hra napomáhá rozvoji nejrůznějších složek osobnosti – samostatnosti, zodpovědnosti, tvořivosti, rozhodnosti, schopnosti týmové spolupráce, taktickému myšlení, učí žáky vyrovnávat se s porážkami, především však přivádí jedince k lepšímu poznání sebe samého a jeho dosud utajených schopností, buduje psychickou odolnost, sebevědomí a sebedůvěru. Nabízí množství cenných zpětných vazeb: účastník poznává lépe vlastní osobnost i své místo ve skupině.

Účelem volnočasových aktivit ve školní družině by mělo být pobavení, uvolnění, odpočinek, rozvoj osobnosti dětí a regenerační procesy.

5.2 Osobnost vychovatele

Práce vychovatelky ve školní družině je náročná. Hlavním úkolem vychovatelky je při každodenním výchovném působení vést děti k využívání volného času hodnotným způsobem, obohacovat jejich vzdělání o nové poznatky a dovednosti z nejrůznějších oblastí, rozvíjet jejich schopnosti a nadání a upevňovat kladné charakterové vlastnosti. Při zvládání různých výchovných situací musí vychovatelka umět použít účinné formy jednání a vhodný výchovný styl.

Podle Hájka (2011) jsou pro osobnost vychovatele důležité pozitivní lidské vlastnosti, schopnost empatie, dovednosti verbální i neverbální komunikace, umění naslouchat, stabilita, nekonfliktnost, optimismus a pozitivní vztah k dětem. Dále uvádí vlastnosti, které jsou pro pedagogy, kteří pracují s dětmi ve volném čase, zvláště žádoucí: (Hájek a kol., 2011, s. 136)

- *schopnost přizpůsobovat se proměnlivým podmínkám a řešit nečekané situace*
- *aktivita, iniciativa, průbojnost, schopnost prosazovat své názory a požadavky*
- *tvořivost, nápaditost, fantazie*
- *hravost, radost ze hry*
- *smysl pro humor*
- *fyzická zdatnost, dobrý zdravotní stav*
- *příjemný vzhled a přiměřená úprava zevnějšku*
- *pochopení pro věkové zvláštnosti i při práci s věkově heterogenními skupinami*
- *zvládání dovedností a technik účinného jednání.*

Podmínkou úspěšnosti ve výchově je pozitivní vztah mezi vychovatelkou a dítětem. Je méně formální než při vyučování, vychovatelka se ocitá často v roli přítele a rádce. Důležité jsou i vzájemné vztahy mezi dětmi ve skupinách, vychovatelka musí

podporovat pozitivní vztahy, vést děti k čestnosti, spolupráci, k pomoci slabším. „Za účinné způsoby jednání se považují takové, kdy vychovatel klade na děti přiměřené požadavky v přiměřené míře, ale zároveň bere v úvahu jejich názory, hovoří s nimi, poskytuje prostor pro jejich nápady a přání. Za odlišné názory není dítě trestáno. Originalita je oceňována. Pedagog se snaží přesvědčit děti o správnosti svých názorů. Jednání s dětmi vychází ze vzájemného respektu v podobě partnerských vztahů, s úctou k dítěti, ale i s vyžadováním úcty k vlastní osobě.“ (Hájek a kol., 2011, s. 137)

Tyto požadavky jsou hlavně důležité pro vychovatele, ale platí i pro ostatní pedagogy. Každá z vychovatelek si musí ujasnit především sama u sebe, zda je dětem dobrým příkladem, zda umí dětem naslouchat a má jejich důvěru, zda umí s taktem pomáhat řešit jejich problémy, umí-li nastavit dětem jasná pravidla a trvat na jejich dodržování, zda má autoritu a umí ve skupině dětí vytvořit příznivou atmosféru, zda je ochotná stále se vzdělávat a přenášet do práce s dětmi nové poznatky a připravovat stále nové podněty, aktivity.

Praktická část

6 Projekt „Z pohádky do pohádky“

Pracuji třicet let ve školní družině na Základní škole Edvarda Beneše a MŠ v Písku. Tento projekt jsem realizovala s dětmi ve svém oddělení školní družiny ve školním roce 2012/2013 v rámci volnočasových aktivit. Snažila jsem se při jednotlivých činnostech navodit příjemnou atmosféru, využít motivaci, poznávací i praktické činnosti včetně her a soutěží.

Tento dlouhodobý projekt, realizovaný v průběhu celého školního roku, vychází z potřeb a zájmů dětí. Umožňuje uspokojení potřeby aktivní účasti, získávání nových zkušeností, schopností, týmové spolupráce.

Charakteristika naší školní družiny: Školní družina je součástí školy s rozšířenou výukou jazyků. Na prvním stupni si mohou žáci vybrat také rozšířenou výuku hudební, dramatické nebo tělesné výchovy. Do sedmi oddělení školní družiny jsou zařazeni žáci z 1.–3. ročníku. Školní družina je umístěna v druhém patře samostatného pavilonu v areálu školy, v kterém se nachází i školní jídelna. Každé oddělení má svou samostatnou místnost. Celé patro školní družiny je odděleno od školní jídelny a schodiště prosklenou stěnou se vstupními dveřmi, je tak zajištěn klidný provoz pro práci školní družiny a bezpečnost žáků. Výhodou školy je její poloha blízko lesa, která umožňuje žákům každodenní pobyt v přírodě. Pro práci ve školní družině můžeme využívat také dvě tělocvičny, nové sportovní hřiště, aulu a počítačové učebny.

Cílovou skupinou pro tento projekt jsou žáci ve věku 6–9 let (1.–3. třída) z mého oddělení školní družiny, ve kterém je zapsáno třicet žáků s pravidelnou docházkou. Počet dětí se v průběhu jednotlivých činností mění, děti postupně odcházejí na další mimoškolní aktivity nebo se vracejí ze zájmových kroužků, popř. z odpoledního vyučování. Jednotlivých částí projektu se zúčastní přibližně dvacet dětí.

- Cíle projektu:**
- seznámit žáky s pohádkami lidovými, klasickými, autorskými
  - zvýšit zájem žáků o četbu
  - rozvoj představivosti, fantazie, vyjadřovacích schopností, komunikace a týmová spolupráce

Při projektu budou rozvíjeny tyto klíčové kompetence:

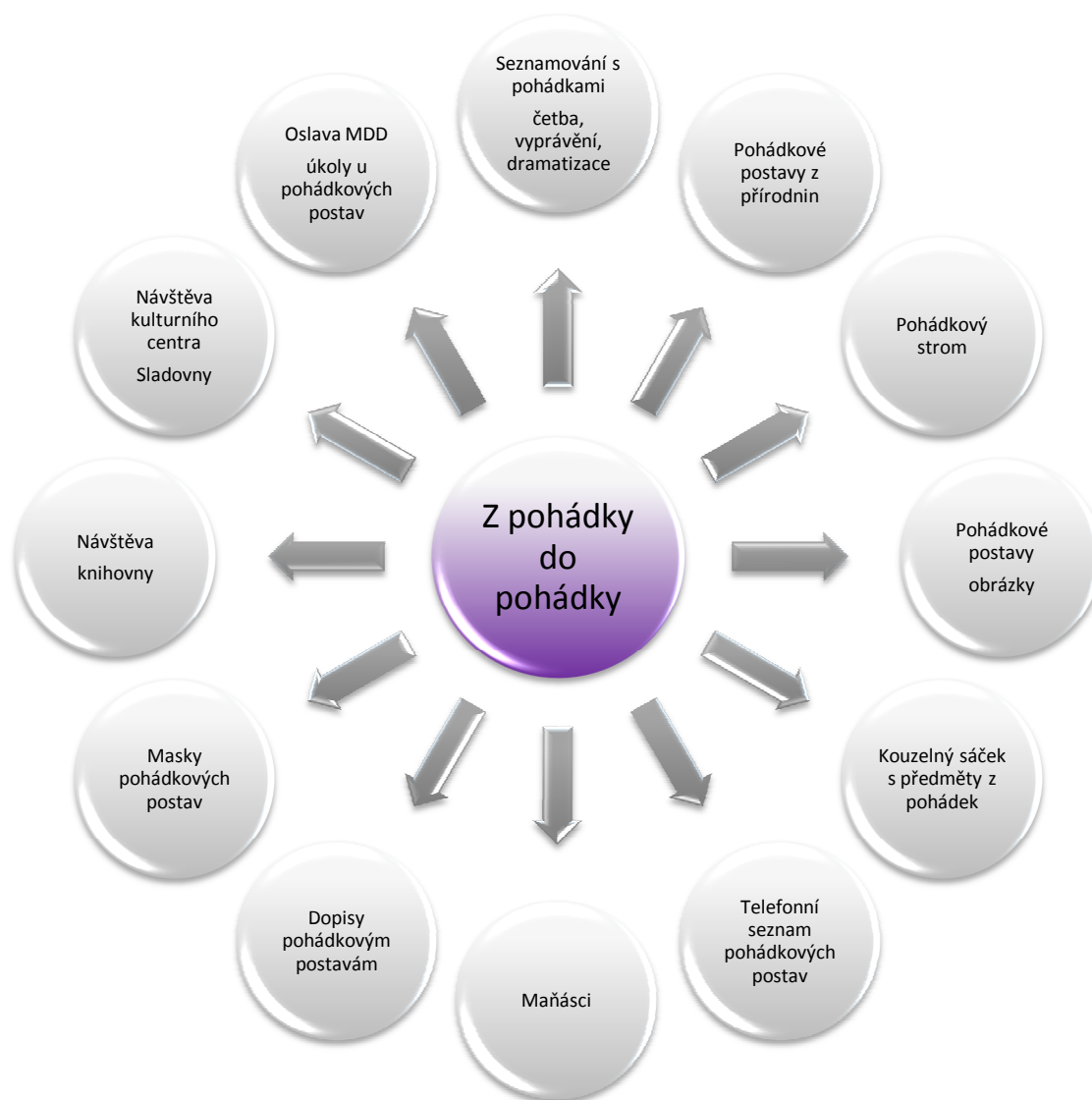
Kompetence k řešení problémů: schopnost obhájit svou práci, řešit problémové úkoly.

Kompetence komunikativní: formulovat a vyjadřovat své myšlenky a názory, účinně se zapojit do diskuse, obhájit svůj názor, komunikovat ve skupině, respektovat názor druhých.

Kompetence sociální a personální: účinně spolupracovat ve skupině, podílet se s vychovatelkou na vytváření pravidel práce, podílet se na utváření příjemné atmosféry v oddělení školní družiny, v případě potřeby si vzájemně pomáhat nebo o pomoc požádat, přispívat k diskusi v malé skupině i k debatě celého oddělení, chápat potřebu efektivně spolupracovat.

Kompetence pracovní: používat bezpečně a účinně materiály, nástroje, dodržovat pravidla, využívat znalosti a zkušenosti k pracovním činnostem.

6.1 Myšlenková mapa projektu

Obrázek 6.1 – Orientační myšlenková mapa projektu

6.1.1 Seznamování s pohádkami

Při rozhovorech s dětmi jsem zjistila, že jejich znalost pohádek je různá. Asi polovině dětí četli a vyprávěli pohádky před spaním rodiče a prarodiče, ostatním pohádky nikdo z rodiny pohádky nevyprávěl ani nečetl. Toto zjištění mě velmi překvapilo. Předpokládala jsem, že děti, kterým nikdo nic nečetl, bude méně. Děti znají pohádky

především z mateřské školy, z televize a večerníků, starší děti (2.–3. třída) také z vyučování a školní družiny.

Při odpočinkových činnostech jsem začala pravidelně zařazovat četbu a vyprávění pohádek. Při seznamování dětí s pohádkami jsme kombinovali čtení s dětským vyprávěním. Postupně jsem také využívala čtenářských dovedností žáků ze třetího ročníku. Nechala jsem je, aby se střídali ve čtení pohádek pro ostatní děti.

Charakterizovali jsme jednotlivé pohádkové postavy, povídali jsme si, co se nám v jednotlivých pohádkách nejvíce líbilo. Děti si některé pohádky nebo jejich úryvky zahrály. Hráli jsme nejružnější hry inspirované pohádkou, soutěžili jsme, vyprávěli podle obrázků, doplňovali pohádky, názvy pohádek, pohádkové dvojice postav. Děti přinášely do školní družiny vlastní pohádkové knihy. Vytvořili jsme výstavu těchto knih a děti postupně poznávaly jejich autory a ilustrátory.

6.1.2 Pohádkové postavy z přírodního materiálu

Námět: Pohádkové postavy z přírodního materiálu (pracovně technická zájmová činnost)

Pomůcky: Různé přírodniny, které jsme nasbírali na vycházkách – bukvice, žaludy, šišky, některé druhy ovoce a zeleniny, které jsme přinesli z domova nebo ze školní zahrady, nůžky, špejle, párátko.

Motivace: Hra *Kdo jsem?*, jednotlivé děti si vybraly konkrétní pohádkovou postavu, vyprávěly, jaká je, jak vypadá. Ostatní děti hádaly, o jakou postavu jde.

Zadání: Z přírodního materiálu vytvořte pohádkovou postavu, potom jí pojmenujte a představte ostatním.

Postup: Nejprve si děti vybraly materiál na tělo figurky, postupně pomocí špejlí a párátek připevnily hlavu, ruce, nohy.

Když byly postavy hotové, děti vymýšlely název. Například Amálka sdělila ostatním: „*Chtěla jsem udělat čarodějnici, ale teď vypadá jako nějaký nosáč, bude to tedy nosáč.*“ Děti si vzájemně ukazovaly vyrobené postavy, říkaly názvy a někdy i upravovaly pod vlivem názorů druhých. Nakonec měl každý svoji postavu pojmenovanou a mohl ji

představit ostatním. Dětem se výrobky moc povedly. Rozhodli jsme se, že je vystavíme na schodišti u družiny, aby si je mohli prohlédnout rodiče a ostatní děti. (*příloha 1; obr. 1, obr. 2*)

Děti pracovaly při této činnosti se zájmem, vzájemně si pomáhaly a respektovaly požadavky ostatních. Jenom Ema si posteskla při výběru materiálu na tělo postavy: „*Chtěla jsem si vzít tu hezkou malou dýni, ale vzala si ji Nela.*“

6.1.3 Pohádkový strom

Námět: Vytvoření pohádkového stromu – týmová práce

Pomůcky: Arch balicího papíru, temperové barvy, štětce, paleta, kelímek na vodu, vystřižené otisky rukou dětí (práce dětí z předchozí výtvarné činnosti), fixy.

Motivace: Četba *Popletené pohádky* od Jiřího Žáčka. Z kolika a jakých pohádek byly použity úryvky? Jaká je vaše oblíbená pohádka?

Zadání: Domluvte se, kdo namaluje kmen stromu s větvemi na celou plochu papíru. Na své vystřižené otisky rukou napište názvy pohádek. Na každém otisku bude jeden název, dnes pracujete ve skupině, domluvte se, aby se některé názvy neopakovaly. Na větve namalovaného stromu beze slov postupně umístěte svoje otisky s názvem pohádky tak, aby vznikla jedna společná koruna stromu. Zachovejte pravidlo: umisťovat a přesunovat můžete jen svůj otisk. Až bude koruna stromu z otisků sestavená, otisky přilepte.

Popis postupu: Děti se společně domluvily, že kmen stromu namaluje Maruška ze třetí třídy, protože umí hezky malovat. Při psaní jednotlivých pohádek na otisky nastal problém, když některé děti z první třídy nedokázaly napsat název pohádky. Při přípravě této činnosti jsem s tím počítala a čekala jsem, jak si děti při týmovém úkolu poradí. Starší děti ochotně mladším dětem při psaní pomohly. Když měly děti otisky umístěné, zjistily, že na jedné straně koruny stromu jsou skoro samé žluté otisky a na druhé zase modré. Začaly diskutovat a otisky postupně vyměňovat. Když byly všechny děti s umístěním spokojeny, otisky přilepily.

Pohádkový strom se dětem povedl, domluvily se, že ho vystaví na vnitřní dveře našeho oddělení školní družiny (*příloha 2, obr. 3*). Děti tak budou moci postupně doplňovat další názvy pohádek a jejich společné dílo si mohou prohlédnout rodiče.

Při reflexi děti vyprávěly zážitky z týmové práce, hodnotily, jak se jim pracovalo ve skupině a jak se jim dařilo prosazovat vlastní nápady. Popletená pohádka se jim líbila, hodně se nasmály, ale nemohly se dohodnout, kolik je tam úryvků z jednotlivých pohádek. Každý řekl svůj názor na počet pohádek. Vznikla rušná diskuse. Musela jsem pohádku ještě jednou přečíst a společně jsme počítali a říkali názvy pohádek. Našli jsme 16 úryvků z těchto pohádek: *O hloupém Honzovi, Zlatovláska, Šípková Růženka, Broučci, Otesánek, Popelka, Hrnečku, vař, Rumcajs, Perníková chaloupka, Sněhurka, O princezně solimánské, Dlouhý, Široký a Bystrozraký, Čert a Káča, O Smolíčkovi, O třech kůzlátkách, Mach a Šebestová.*

Potěšilo mě, že si děti při této týmové práci vzájemně pomáhaly, respektovaly názory druhých a na všem se společně domlouvaly.

6.1.4 Pohádkové postavy

Námět: Malování pohádkové postavy (estetická činnost – výtvarná)

Pomůcky: Bílé kartony A4, pastelky, vodové barvy, štětce, kelímky na vodu.

Motivace: Vyprávění s dětmi o pohádkách, pohádkových postavách, jak si představují jednotlivé postavy. Využila jsem také nápad dětí namalovat některé postavy z pohádek a obrázky použít na výzdobu dětského oddělení v nemocnici.

Zadání: Namalujte pohádkovou postavu, nezapomeňte na rozvržení a využití celé plochy papíru.

Při reflexi jsme zhodnotili, jak se nám pracovalo, proč jsme zvolili konkrétní pohádkovou postavu. Například Tomáš řekl: „*Namaloval jsem Dlouhého, Širokého i Bystrozrakého, protože mám tuhle pohádku nejraději a všichni tři k sobě prostě patří.*“

Po zaschnutí obrázků jsme udělali výstavu (*příloha 3, obr. 4*). Několik dní výkresy zdobily naši družinu. Potom jsme je předali dětskému oddělení místní nemocnice.

6.1.5 Kouzelný sáček s předměty z pohádek

Námět: Předměty z pohádek, jejich úkol v jednotlivých pohádkách – týmová práce

Pomůcky: Arch kartonu A3, pastelky.

Motivace: Jaké znáte předměty z pohádek? Zkuste vyjmenovat, které předměty jsou kouzelné a proč.

Zadání: Vyberte si pohádkové předměty a nakreslete je do jednoho společného kouzelného sáčku.

Děti nakreslily tyto předměty: koruna, tři oříšky, klíč, kočár, šípková růže, kouzelné jablko a hruška, kouzelný ubrousek, hrneček, hvězda, perlový náhrdelník, tři zlaté vlasy děda Vševěda, perníček, kouzelný plášť, řepa, meč, psaní, obraz, lucernička, kouzelný prsten, koště, strom se zlatými jablky, utržené sluchátko, jitrnice, královské žezlo s jablkem, kouzelný měšec, chaloupka na kuřích nožkách, kouzelný klobouk, střevíček, kouzelnická hůlka, bubínek s paličkami, košík s vínem a bábou, obušek, kouzelné brýle, sedmimílové boty, šaty, housličky, koloběžka, kouzelné zrcadlo, hůl, zámek potažený smutečním sukrem, hřeben, dort. (příloha 4, obr. 5)

Při reflexi jsme zhodnotili pomocí otázek, jak se nám pracovalo. Děti jednotlivé předměty ukazovaly ostatním, říkaly, do které pohádky patří a zdůvodňovaly, proč jsou některé z těchto předmětů kouzelné.

6.1.6 Telefonní seznam pohádkových postav

Tento námět jsem zařadila, aby si starší děti zopakovaly abecedu, děti z první třídy procvičily začáteční písmena slov. Dalším úkolem bylo zopakování znalostí pohádek a pohádkových postav.

Pomůcky: Bílé papíry A4, tužky, fixy.

Motivace: „Víte, k čemu slouží telefonní seznam? Přinesla jsem vám jeden telefonní seznam ukázat a dnes si vytvoříme telefonní seznam pohádkových postav.“

Postup: Děti z druhé a třetí třídy postupně napsaly jednotlivá písmena abecedy, každé na samostatný papír. Papíry s písmenky jsme umístily doprostřed stolu a děti k jednotlivým písmenům zařazovaly a psaly pohádkové postavy. (*příloha 5, obr. 6*)

Nakonec jsme vytvořili jeden společný *telefonní seznam pohádkových postav*:

- A** Ája ; Alibaba – loupežník; Amálka – víla; Anče; Arabela – princezna
- B** Baba Jaga – čarodějnice; Bajaja; Bob a Bobek – králici; Broučci; Brouk Pytlík; Budulínek; Bystrozraký
- C** Cipísek; Cvrček
- Č** Čarodějnice; čert; Červená Karkulka; Česílko – vodník; Čmelda – včelí medvídek
- D** Dlouhý; Dorotka; Drak
- E** Emanuel – motýl
- F** Ferda Mravenec; Fido; Fík; Fiona – princezna; Fišta
- G** Garfield; Gerda
- H** Hejkal – lesní strašidlo; Honza; Hup a Hop – opičky; Hurvínek
- CH** Chytrá horákyně
- I** Ijáček; Ivánek
- J** Jasněnka; Jeníček; Jerry; Jezinky; ježibaba; Jonatán
- K** Káča; Kát'a; paní Kateřina; Koblížek; pan Kolbaba; kouzelník; Krakonoš; král; královna; Krteček; Křemílek; Kuba; Kubula; Kuba Kubikula
- L** Lada; Lolek; Lotrando; loupežníci
- M** Mach; Maková panenka; Makový mužiček; Mánička; Manka; Marfuša; Maruška; Mařenka; Měsíčník; Mikeš; Modroočko; Mrazík
- N** Nastěnka; Nebojsa; Neználek
- O** Otesánek
- P** Petr Pan; Pinocchio; Pišta; Popelka; princ; Pú – medvídek; Pyšná princezna

R	Racochejl; Rákosníček; Robátko – hajný; Rumcajs; Rumburak
Ř	Řimbaba
S	Slunečník; Smolíček; Sněhurka; Spejbl
Š	Šebestová; Šípková Růženka; Široký; Škubánek; Šmoulové; Špagetka; Štaflík
T	Trautenberk; trpaslíci; Tom
U	Ušáček
V	Večernice; Větrník; Vochomůrka; děd Vševed
X	Xenie
Z	Zlatohřívák – kůň, Zlatovláska; Zubejda
Ž	Žeryk; Žofka

Po ukončení práce na společném seznamu pohádkových postav, děti přišly s nápadem vymyslet k jednotlivým postavám i adresy. Zjistily ale, že to není právě nejlehčí úkol. Adresu vymýšlely a doplňovaly několik dní, a přesto se jim to u většiny postav nepovedlo.

Při závěrečném hodnocení se děti shodly, že k některým písmenům abecedy se názvy postav přiřazovaly obtížně.

6.1.7 Maňásci

Vyrábění maňásků jsem zařadila na přání dětí. Inspirovala je četba pohádek od Josefa Čapka *Povídání o pejskovi a kočičce*. Další inspirací byla také návštěva maňáskového představení Kašpárek v zemi pohádek.

Při přípravě materiálu na tuto činnost mi pomohl jeden z tatínků – majitel firmy na výrobu lůžkovin. Přivezl nám odstřížky látek a zbytky molitanové drtě. Vyrobita jsem šablonku a podle ní jsem s většími děvčaty vystříhovala tělíčka maňásků. Zbývalo je jen sešít. Protože se látka třepila, musela se jednotlivá tělíčka sešít na stroji. Většinou brzy ráno, než se v družině sešlo více dětí, jsem mohla s většími děvčaty šít. Dívky byly

nadšené, že si mohou vyzkoušet šítí na šicím stroji. Postupně jsme ušili tělíčka maňásků pro všechny děti.

Námět: Maňasci z textilu (pracovně technická činnost)

Pomůcky: Ušitá těla maňásků, nůžky, lepidlo, knoflíky, tvarované kousky korku, barevný filc, barevné stužky, fixy na textil, molitanová drť.

Motivace: Četba pohádky *O pejskovi a kočičce, jak si myli podlahu* od Josefa Čapka. Dnešním úkolem je vyrobit maňáska kočičky nebo pejska. S hotovými maňásky si můžete připravit a zahrát pohádku pro ostatní děti.

Zadání: Vyberte si tělíčko maňáska, rozmyslete si, zda budete vyrábět pejska nebo kočičku. Rozhodněte se, z čeho uděláte ouška, oči, čumáček a potom je přilepte a domalujte. Nakonec vyplňte hlavičku molitanovou drtí a na krk maňáska zavažte stužku.

Většina dětí vytvořila maňáska kočičku. Když si děti chtěly ve skupinkách připravovat pohádku, zjistily, že mají málo maňásků pejsků. Musely si pejsky půjčovat. Na přání dětí jsme při příští pracovní činnosti vyrobili další loutky, aby každý měl svou kočičku i pejska. Maňasci si byli vzájemně velmi podobní (*příloha 6, obr. 7*). Při reflexi této činnosti se mi potvrdilo, že děti ovlivňují nápady ostatních a projevuje se snaha o nápodobu. Nela: „*Nejprve jsem chtěla udělat kočičce oči z knoflíků, ale potom jsem viděla, jak má Maruška u kočičky krásné oči z filcu, tak jsem je udělala také.*“

Při hraní pohádek, příběhů, scének se děti inspirovaly pohádkami z knihy *Povídání o pejskovi a kočičce* a vymýšlely si i vlastní příběhy (*příloha 6, obr. 8*). Z jednotlivých pohádek a příběhů s maňásky připravily představení i pro děti z ostatních oddělení školní družiny. Pohádky také hrály doma sourozencům a rodičům.

6.1.8 Dopisy pohádkovým postavám

Motivace: Četba pohádky od Josefa Čapka *O pejskovi a kočičce, jak psali psaní do Nymburka*. Vyprávění s dětmi, jak se správně píše dopis. Nesmíme zapomenout na oslovení, závěr a podpis. Co musíme napsat a nalepit na obálku.

Zadání: Pokuste se ve skupinkách napsat dopis některé z pohádkových postav.

Původně jsem myslela, že bude pro děti snadnější psaní dopisu v malých věkově smíšených skupinkách ve dvojici nebo trojici. Hlavním důvodem bylo, že děti z první třídy neumí ještě psát tak, aby mohly tento úkol splnit, ale mají hodně nápadů. Nakonec se děti samy rozhodly. Honzík z první třídy: „*Já budu psát sám, napíšu: Ahoj, Rumcajsi! Podepíšu se Jěňa a nakreslím obrázek Rumcajse.*“ (příloha 7, obr. 9)

Eliška z první třídy napsala: „*Milá princezno! Mám tě ráda a líbí se mi tvoje vlasy. Ahoj Eliška*“ a nakreslila princeznu. (příloha 7, obr. 10)

Milá Maruško!

Chtěla bych Ti trochu poradit. Jak víš, zlá macecha tě moc nešetří. V zimě tě pošle pro jahody. Taková hloupost! Ty si z toho nic nedělej, protože kdyby sis na cestu vzala trochu jídla a pití a pořádně se oblékla, sebrala trochu odvahy a síly, určitě bys to chvíli vydržela. Ptáš se co? Jednoduše bys odvážně vylezla na horu nebo kopec, rozhlédla by ses a už by si viděla kolem ohně sedět dvanáct měsíčků. Pokud znáš pohádky, tak nemusíš smutnit, protože to vždy dobře dopadne. A nakonec tě chci pochválit za to, že si se chovala ke všem dvanácti měsíčkům hezky a slušně.

Mnoho štěstí ti přeje Dominika

(Dopis žákyně z 3. třídy)

Ahoj trpaslíci!

Myslím si, že byste si Sněhurku měli více hlídat. Například byste si ji mohli vzít s sebou do dolů. Třeba by mohla být k něčemu užitečná. Například by vám mohla skládat drahokamy podle barvy a velikosti, abyste se v nich lépe vyznali. Nebo ji poučte, aby nikomu neotvírala. Ale to moc nefunguje, jak znáte z pohádky O neposlušných kůzlátkách. Doufám, že jsem vám dala dobrou radu a že na Sněhurku už budete dávat větší pozor.

Všechny vás zdraví Laura

(Tento dopis napsala žákyně z 3. třídy a byl použit jako ukázka v knize Aktivita k rozvíjení vyjadřovacích dovedností od autorek Evy Schneiderové a Marie Hanzové na straně 129).

Milá Mařenko a Jeníčku!

Myslím, že byste si měli dávat větší pozor, aby vás zase nechytíl dědek s babkou.

Děkuji! Anetka

(Dopis napsala a nakreslila žákyně z druhé třídy). (příloha 7, obr. 11)

Skupina tří dívek vymyslela a napsala příběh o čarodějnici Hermínce: (příloha 7, obr. 12)

Čarodějnice Hermínka

Byla jednou jedna čarodějnice a bydlela v chalupě u Bílé skály. Vypadala asi takhle: měla rozčuchané vlasy a byla hodně stará. Jako správná čarodějnice měla také koště, kouzelnou kouli a kouzelnou knihu. Ještě měla na dlouhatánském nose bradavice. A protože byla stará a zrak jí už nesloužil, měla veliké brýle. Nosila černý klobouk, černé a roztrhané šaty se záplatami. Byla hodná, ochotná a taky nepořádná. A jako pravá čarodějnice uměla čarovat. Myslíte si, že neměla kamarády? Ba naopak! Kamarádů měla, že by se jí málem nevešli do chalupy. Například myšky, sovy, černého kocoura, lesní zvířátka. Dokonce i lidi s nemocemi si k ní chodili pro bylinky.

Dětem se psaní dopisů líbilo, některé psaly ve skupinách, některé samostatně. Tímto tématem jsme se zabývali ještě několik následujících dní. Nejmladší děti si oblíbily i stolní hru *Příběhy pro maminku*; *Vyprávěj mi pohádku*. V této hře si losovaly jednotlivé kartičky s obrázky: Kde se to stalo (prostředí); Kdo tam byl (hlavní postava); Co hledal (předměty); Byl veselý nebo smutný. Děti si připravily podle obrázků z těchto kartiček pohádku pro ostatní. Při vyprávění a vymýšlení si děti nejen rozvíjely fantazii a vyjadřování, ale společně se zasmály.

6.1.9 Masky pohádkových postav

Námět: Vyrábění masek pohádkových postav

Pomůcky: Barevné kartony A4, nůžky, lepidlo.

Motivace: Vyprávění s dětmi o masopustu, o přípravě celodružinového karnevalu a možnosti vyzdobit si aulu na karnevalový rej.

Zadání: Nakreslete na barevný papír základní obličejovou masku, vystříhněte a potom dotvořte pomocí vystřižených tvarů, např. korunka, vlasy, klobouk.

Při reflexi jsme si povídali, kdo jakou masku vyrobil a proč. Která pohádka a pohádková postava byla inspirací pro jednotlivé masky. Hotové masky jsme si nejdříve vystavili v našem oddělení školní družiny a potom využili na výzdobu auly při družinovém karnevalu. (*příloha 8, obr. 13*)

6.1.10 Návštěva knihovny

Písecká městská knihovna, založená roku 1841, patří k nejstarším veřejným městským knihovnám v České republice. V současné době obsahuje její fond více než 135000 knihovních jednotek. Nabízí kompletní knihovnicko-informační služby, včetně meziknihovní výpůjční služby a přístupu k internetu.

Organizace: Před návštěvou knihovny jsem objednala specializovaný program. Vybrala jsem z nabídky dětského oddělení program o lidových a autorských pohádkách.

Motivace: Povídání s dětmi o knihovně v našem městě, o jejím účelu, zjištění, kdo již byl v knihovně apod.

Program v dětském oddělení knihovny: Děti přivítala knihovnice převlečená za černokněžníka. „Černokněžník“ promítal dětem na velkou obrazovku kreslené obrázky z předem připravené prezentace a přitom jim pokládal různé otázky k tématu pohádek, např. se ptal, co jsou pohádky lidové (*příloha 9, obr. 14*). Divil se, jak to, že je znají, když se předávají ústně z generace na generaci. Představil dětem také nejznámější sběratele pohádek Karla Jaromíra Erbena, Boženu Němcovou a bratry Grimmy. Potom jim podle předlohy obrázků vyprávěl pohádku O Palečkovi (*příloha 9, obr. 15*). První byla od bratří Grimmů, druhá od Boženy Němcové. Děti měly dávat pozor, v čem se tyto pohádky liší. Na závěr si děti vyzkoušely černokněžníkův kvíz: *Které pohádky jsou lidové?* a) *Arabela*, b) *Červená Karkulka*, c) *Kosí bratři* d) *Popelka*. Na závěr si mohly prohlédnout prostředí dětského oddělení a půjčit si některé knihy. Návštěva knihovny se dětem líbila a některé děti se rozhodly, že by rády navštěvovaly knihovnu pravidelně. (*příloha 9, obr. 16*)

6.1.11 Návštěva kulturního centra Sladovny

Písecká Sladovna je historická budova, která je součástí bývalého píseckého pivovaru. Po rekonstrukci od roku 2008 se Sladovna stala kulturním centrem Písku. Jsou zde umístěny tři stálé expozice: historie ilustrace se zaměřením na ilustrátory dětských knih, dále expozice píseckého rodáka Radka Pilaře a expozice animovaného filmu. V budově najdeme také informační centrum a několik sálů, kde se pořádají časově omezené akce, například výstavy.

Organizace: Objednala jsem návštěvu v kulturním centru Sladovna s odborným výkladem průvodce. Postupně jsme si prohlédli všechny tři stálé expozice ilustrátorů (*příloha 10, obr. 17*). Na závěr si děti mohly vyzkoušet znalosti o dětských ilustrátorech v zábavném kvízu „Letem pohádkovým světem“, kde vybíraly ze tří možností tu správnou pomocí tlačítek. (*příloha 10, obr. 18*)

Otázek kvízu bylo celkem dvanáct, například:

Kdo je autorem Maxipsa Fíka?

A Jiří Šalamoun   B Adolf Born   C Radek Pilař

Kdo byla Amálka?

A Princezna   B Čarodějnice   C Víla

Jak se jmenuje knížka Josefa Lady o pohádkových bytostech?

A Lexikon strašidel   B Sněhurka a sedm trpaslíků   C Bubáci a hastrmani

Který z obrázků nakreslil Jiří Trnka?

Možnost výběru ze třech obrázků.

Co používají Mach a Šebestová k různým kouzlům a zázrakům?

A Kouzelné sluchátko   B Kouzelný klobouk   C Kouzelnou hůlku

Kdo je autorem této ilustrace? (Obrázek od Josefa Lady)

A Radek Pilař   B Josef Lada   C Adolf Born

Na závěr jsme si s dětmi povídali, která část výstavy se jim líbila nejvíce, které ilustrace mají nejraději a proč. Po návratu do družiny nakreslily děti obrázky.

6.1.12 Dramatizace příběhu

Lhaní – program využívající metody dramatické výchovy

V mé skupině školní družiny jsou některé děti, které někdy lžou a vymýšlejí si. Např. Žanetka si často vymýšlí, že ji bolí bříško. Maminka Žanetky se musí pokaždé uvolnit z práce a navštívit s dcerou lékaře, kde se nakonec zjistí, že Žanetce nic není. Vymyslela si bolest, protože se jí např. nechtělo jít na hodinu klavíru. Kluci, kteří dojíždějí autobusem, si několikrát nechali tzv. ujet autobus, protože se jim ještě nechtělo domů. Vrátili se do družiny a jejich rodiče pro ně museli přijet autem, protože další autobus jel až večer. Chtěla jsem děti přimět přemýšlet o tom, proč lžeme, co myslíme, že tím získáme, a co nebo koho můžeme ztratit. Mým záměrem bylo využít literární dílo s pomocí metod dramatické výchovy.

Cílem je pochopit důležitost schopnosti dostát svým povinnostem, postavit se k problémům čelem a ne od nich utíkat. Pochopit, že úmyslná lež za cílem získání nějaké výhody může narušit vzájemnou důvěru.

Dramaturgie: Stanovení cíle, seznámení s textem, zjišťování situace pomocí otázek – doptávání, hra v rolích, dát pozor na psychickou a fyzickou zátěž dětí, reflexe, zpětná vazba – přínos do života, návrhy řešení.

Motivace: Četba začátku příběhu *Lež má krátké nohy* z knihy *Povídá se, povídá...* od autorské dvojice Radka Daniela a Hany Philips Knoblochové:

Radima tížila pětka jako kámen. Šoural se ze školy podél zdi – nejraději by vůbec nešel domů. Školní rok ještě ani pořádně nezačal a hned taková pohroma.

„Co tomu řekne táta s mámou? Budou se kvůli tomu trápit. A on schytá pořádný výprask. První pětka!“

Každým krokem se mu známka v deníčku zdála větší a větší. Bylo mu do breku. „Co budu dělat? Proč jsem se jen na to cvičení včera nepodíval? Určitě bych to zvládl nejmíň na dvojku a nemusel bych nést domů takovou hrůzu,“ nařikal potichu Radim.

Před domem se zastavil a chvíli přemýšlel. „Jasně, rodičům to nepovím a deníček se známkou schovám do své tajné skrýše u popelnice. A bude to! Nikdo se nic nedozví!“ zakončil vítězoslavně svůj plán. A už si sundává tašku a nešťastný deníček strká do otvoru ve zdi vedle kontejneru.

Když přišel domů, maminka ho přivítala úsměvem a teplou krupicovou kaší posypanou kakaem. Radim měl za normálních okolností kaši hrozně rád, ale tentokrát mu moc nechutnala. Žaludek se mu svíral z pomyslení, co řekne, až se máma zeptá, co bylo ve škole. A už je to tady. Z otevřených kuchyňských dveří k němu doléhá nemilosrdná otázka: „Radime, jak bylo ve škole, žádné známky?“

Po přečtení tohoto úryvku ze začátku příběhu výše uvedené knihy byly dětem zadávány konkrétní otázky ke zjištění situace hlavního hrdiny příběhu, tzv. *doptávání*.

Doptávání:

- Jaké trápení má Radim?
- Co asi dělal, že neměl čas na učení?
- Jaké měl výčitky?
- Proč schoval deníček se známkami?
- Proč se rozhodl, že doma o pětce nic neřekne?
- Z čeho měl strach?
- Jak mu bylo, když ho doma přivítala maminka?

Hra v rolích

Po vykreslení situace a doptávání si děti ve dvojicích v roli Radima a maminky dohrály příběh. Potom si role ve dvojici vyměnily.

Otázky k reflexi

a) *zážitek z přehrávky*

- Jak jste se cítili v roli Radima a jak v roli maminky?
- Co bylo nejtěžší?
- Přiznal se Radim mamince, přestože se rozhodl zapírat? Proč ano? x Proč ne?
- Co musel Radim přemoci, aby se přiznal?
- Proč jste v roli Radima zapírali a lhali?
- Jak jste se přitom cítili?
- Jaké je to hrát, že lžu mamince?
- Jak to dopadlo?
- Jak se přišlo na to, že Radim zapřel špatnou známku?
- Jak vám bylo v roli maminky, když zjistila, že jí Radim lhal?
- Jak jste se v roli maminky chovali a co jste řekli Radimovi?
- Snažili jste se v roli Radima špatné chování napravit a jak?
- Proč musel Radim nést následky svého rozhodnutí?

b) *zobecnění – přenos do života dětí*

- Co je to lhaní?
- Proč je špatné, když se lže?
- Kdy se bojíme říct pravdu?
- Co znamená: *Lež má krátké nohy*?
- Už jste někdy lhali?
- Jak jste se při tom cítili?
- Co se stalo po tom, když se zjistilo, že jste lhali?
- Máš ve svém okolí někoho, komu můžeš říct vždycky pravdu?

- Co je to důvěra?
- Kdy můžeme důvěru ztratit?
- Jak se cítíme, když máme pocit, že nám někdo v okolí nedůvěřuje?
- Co jsou to povinnosti?
- Jaké máte povinnosti? (Jaké má např. maminka, tatínek, učitelka, žák...)
- Proč by se měly povinnosti plnit?
- Co se může stát, když si povinnosti neplníme?
- Jak by to pak vypadalo např. u vás doma, ve škole nebo v nemocnici?
- Co můžeme dělat, když se nám nechce splnit něco, co je naše povinnost?
- Kdo nám může poradit a pomoci?

Závěr – návrhy řešení:

Každý z nás má nějaké povinnosti a některé nejsou zrovna příjemné. I když nás něco nebaví, nemůžeme všeho nechat a hned utíkat.

Každá lež se nakonec obrátí proti tomu, kdo jí říká a následky bývají často horší, než kdybychom se přiznali a řekli pravdu.

Kdo často lže, tomu už potom nikdo nevěří, i kdyby říkal pak už jenom pravdu.

Když budu mít nějaký problém, určitě se v našem okolí najde někdo, komu se mohu svěřit – kamarád(ka), spolužák, spolužačka, učitel(ka), maminka, tatínek, prarodiče, sourozenec... Vždy společně můžeme najít nějaké vhodné řešení.

Na závěr jsme dočetli tento příběh, který jsem vybrala hlavně proto, že děti tento příběh neznaly. Zrovna tak můžeme k řešení nějakého výchovného problému dětí využít pohádku. Tuto dramatizaci jsem zařadila místo vycházky, když venku pršelo. Měla jsem tak zajištěn klidný průběh nerušený odchody a příchody dětí.

6.1.13 Oslava Dne dětí s pohádkovými postavami

Na závěr projektu jsem připravila pro děti na oslavu Mezinárodního dne dětí pohádkové soutěžení na školním hřišti. Požádala jsem o pomoc vychovatelky a studenty z Domova mládeže v Budějovické ulici v Písku. Společně jsme připravili pohádkový program pro děti ze všech oddělení školní družiny. Studenti byli převlečeni za známé pohádkové postavy. U jednotlivých pohádkových postav děti soutěžily a plnily řadu zajímavých úkolů, například u Popelky přebíraly hrách, u princezny a prince hrály vyřazovací soutěž, u čarodějnic si musely zapamatovat několik předmětů, u čertů skákaly v pytlicích (*příloha 11, obr. 19*), u vodníka chytaly ryby, u myslivce a Červené Karkulky se střefovaly tenisovým míčkem do obrázku vlka (*příloha 11, obr. 20*), u Pata a Mata shazovaly míčkem plechovky. Každé dítě mělo u sebe kartičku, na kterou dostávalo za splněné úkoly razítko. Na závěr probíhalo v jednotlivých odděleních školní družiny vyhodnocení a odměňování dětí. Dětem se program líbil a studenti slíbili, že přijdou mezi děti zase příští rok.

6.2 Vyhodnocení projektu

Na závěr celého projektu bych mohla říci, že děti pracovaly s velkým zaujetím. Byly tvořivé, nápadité a dobře pracovaly samostatně i ve skupinách. Myslím, že téma projektu je oslovilo. Seznámily se s mnoha pohádkami, některé děti začaly navštěvovat knihovnu.

Při projektu se děti zapojovaly aktivně, přicházely s vlastními nápady. Při společné reflexi jednotlivých aktivit hovořily o svých dílech a průběhu práce. V průběhu jednotlivých činností rozvíjely představivost a fantazii. Zlepšily se ve vyjadřování a vzájemné komunikaci a naučily se spolupracovat při týmové práci.

Negativně hodnotím narušování některých činností odchody dětí. Některým aktivitám projektu jsme se věnovali několik dní, abychom je mohli dokončit.

Během celého projektu jsem pořizovala fotografickou dokumentaci. Jednotlivé fotografie z jednotlivých činností jsou součástí přílohy této bakalářské práce. Mám souhlas k fotografování od rodičů dětí. Každý rok shromažďuji fotografie z jednotlivých

činností v oddělení školní družiny a z celodružinových akcí. Na konci školního roku předávám fotografie na CD rodičům. Některé fotografie zveřejňuji i na webových stránkách naší školy a v regionálním tisku.

Závěr

Záměrem bakalářské práce bylo navrhnout a prakticky ukázat možnosti využití literárního žánru pohádka ve školní družině v rámci volnočasových aktivit.

V praktické části jsem popsala zrealizovaný projekt „Z pohádky do pohádky“ v mém oddělení školní družiny. Hlavním cílem a smyslem samotného projektu zaměřeného na pohádku bylo nejen zvýšit zájem dětí o četbu, ale i dokázat, že s pomocí pohádky můžeme rozvíjet osobnost dětí, jejich představivost, fantazii, jazykové a komunikační schopnosti. V rámci projektu se děti seznamovaly s pohádkami a rozvíjely kromě svých čtenářských a interpretačních dovedností také základní dovednosti z oblasti sociálních vztahů, jako je vzájemná komunikace a kooperace. Dále se děti učily prezentovat svoji práci, obhajovat svoje názory, reagovat na sdělení druhých a respektovat postoje ostatních.

Při plnění jednotlivých úkolů byly rozvíjeny kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální, kompetence pracovní.

V rámci realizovaných činností děti získaly mnoho nových poznatků a zkušeností. Ověřila jsem si, že pohádka rozvíjí osobnost dětí, jejich představivost, vyjadřovací schopnosti a pomáhá i při řešení výchovných problémů. Dětem se práce inspirovaná pohádkou ve výtvarných a pracovních technických zájmových činnostech velmi dařila. Při odpočinkových činnostech neustále vyžadovaly další čtení a vyprávění pohádek, hry, úkoly a soutěže spojené s pohádkami. Děti z druhé a třetí třídy začaly pravidelně přinášet do školní družiny pohádkové knihy, které přečetly a chtěly je představit ostatním. Při společném hodnocení projektu se děti vyjadřovaly kladně k celému projektu.

Realizace tohoto projektu byla určitě přínosem pro děti, ale také pro mě jako vychovatelku, a to z hlediska nejen profesního, kdy jsem si prakticky vyzkoušela způsob práce při plánování a přípravě projektu, nové metody a formy činností, ale i z hlediska osobního ve smyslu rozvoje organizačních, komunikačních a sebereflekčních dovedností.

V průběhu realizace projektu jsem se přesvědčila, že pohádky u dětí rozvíjejí představivost, budí zvědavost a činí svět kouzelným a hodným objevování. Věřím, že moje práce bude přínosem i pro ostatní vychovatelky školní družiny, které chtějí svoji práci s dětmi obohatit o aktivizující metody práce s pohádkou.

Seznam literatury

- [1] Bettelheim, B. *Za tajemstvím pohádek. Proč a jak je číst v dnešní době.* 14. svazek, edice 21. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 2000. 343 s. ISBN 80-7106-290-1.
- [2] Čapek, J. *Povídání o pejskovi a kočičce. Jak spolu hospodařili a ještě o všelijakých jiných věcech.* 16. vydání. Praha: Albatros, nakladatelství pro děti a mládež. 1984. 120 s. ISBN 13-179-KMČ-84.
- [3] Čeňková, J. a kol. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury.* 1. vydání. Praha: Portál. 2006. 176 s. ISBN 80-7367-095-X.
- [4] Černoušek, M. *Děti a svět pohádek.* 1. vydání. Praha: Albatros. 1990. 192 s. ISBN 80-00-00060-1.
- [5] Daniel, R. – Knoblochová, H., P. *Povídá se, povídá....* 1. vydání. Praha: Advent-Orion s.r.o. 2001. 154 s. ISBN 80-7172-756-3.
- [6] Erben, K., J. – Němcová, B. *Pohádky.* 1. vydání. Praha: Albatros, nakladatelství pro děti a mládež. 1983. 176 s. ISBN 13-822-83.
- [7] Erben, K., J. *Pohádky.* 1. vydání. Praha: Československý spisovatel. 1976. 188 s. 303-22-857-22-003-76.
- [8] Hájek, B. – Hofbauer, B. – Pávková, J. *Pedagogické ovlivňování volného času. Trendy pedagogiky volného času.* 2. aktualizované vydání. Praha: Nakladatelství Portál, s. r. o. 2011. 240 s. ISBN 978-80-262-0030-7.
- [9] Hanzová, M. *Čteme dětem a s dětmi.* 1. vydání. Praha: Nakladatelství FORTUNA. 1992. 208 s. ISBN 80-85298-44-9.
- [10] Hutařová, I. *Současní čeští ilustrátoři knih pro děti a mládež.* 1. vydání. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání – Divize Nakladatelství TAURIS. 2004. 130 s. ISBN 80-211-0485-6.

- [11] Hutařová, I. – Hanzová, M. *Současní čeští spisovatelé knih pro děti a mládež*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání – Divize Nakladatelství TAURIS. 2003. 156 s. ISBN 80-211-0461-9.
- [12] Hutařová, I. *Současní čeští spisovatelé knih pro děti a mládež. 2. část*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání – Divize Nakladatelství TAURIS. 2007. 114 s. ISBN 978-80-211-0545-4.
- [13] Hrubín, F. *Špalíček veršů a pohádek*. 1. vydání. Praha: SNDK – Státní nakladatelství dětské knihy. 1968. 128 s. ISBN 13-011-68.
- [14] Chaloupka, O. *Rodina a počátky dětského čtenářství*. 1. vydání. Praha: Victoria Publishing, a.s. 1995. 108 s. ISBN 80-85865-40-8.
- [15] Johnová, J. – Kuchtová, V. – Vágová, M. *Můj svět a pohádka*. 1. vydání. Liberec: Dialog, knižní velkoobchod a nakladatelství. 2007. 48 s. ISBN 978-80-86761-57-2.
- [16] Karpatský, D. *Malý labyrint literatury*. 2. přepracované a rozšířené vydání. Praha: Albatros, nakladatelství pro děti a mládež, a. s. 1997. 576 s. ISBN 80-00-00527-1.
- [17] Pávková, J. – Hájek, B. – Hofbauer, B. – Hrdličková, V. – Pavlíková, A. *Pedagogika volného času*. 3. aktualizované vydání. Praha: Nakladatelství Portál, s. r. o. 2002. 231 s. ISBN 80-7178-711-6.
- [18] Propp, V., J. *Morfologie pohádky a jiné studie. Trendy pedagogiky volného času*. 2. vydání. Jinočany: Nakladatelství H&H Vyšehradská, s. r. o. 2008. 344 s. ISBN 987-80-7319-0085-9.
- [19] Říčan, P. *Cesta životem: vývojová psychologie*. 2. vydání. Praha: Portál. 2006. 390 s. ISBN 80-7367-124-7.
- [20] Schneiderová, E. – Hanzová, M. *Aktivity k rozvíjení vyjadřovacích dovedností u dětí*. 1. vydání. Praha: Portál. 2013. 200 s. ISBN 978-80-262-0375-9.

- [21] Sirovátka, O. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. 1. vydání. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR. 1998. 184 s. ISBN 80-85010-06-2.
- [22] Streit, J. *Proč děti potřebují pohádky*. 1. vydání. Praha: Baltazar. 1992. 80 s. ISBN 80-900307-4-2.
- [23] Šmahelová, H. *Návraty a proměny. Literární adaptace lidových pohádek*. 1. vydání. Praha: Albatros, nakladatelství pro děti a mládež. 1989. 240 s. 13-864-89.
- [24] Vlašín, Š. a kol. *Slovník literární teorie*. 2. rozšířené vydání. Praha: Československý spisovatel. 1984. 468 s. ISBN 22-141-84.
- [25] Werich, J. *Fimfárum*. 6. vydání. Praha: Československý spisovatel. 1987. 224 s. ISBN 305-22-858, 22-001-87.

Ostatní zdroje

- [1] Klumparová, Š. *Rozvoj čtenářství v současném světě*. (přednáška) Praha: PedF UK, 3. 10. 2013.

Seznam obrázků a tabulek

<i>Tabulka 4.1 – Vývoj dítěte v mladším školním věku.....</i>	<i>21</i>
<i>Obrázek 6.1 – Orientační myšlenková mapa projektu.....</i>	<i>30</i>

Seznam příloh

PŘÍLOHA 1

Pohádkové postavy z přírodního materiálu

Obrázek 1 – Výstava pohádkových postav z přírodnin

Obrázek 2 – Detail výstavy pohádkových postav z přírodnin

PŘÍLOHA 2

Pohádkový strom

Obrázek 3 – Pohádkový strom vytvořený dětmi

PŘÍLOHA 3

Pohádkové postavy

Obrázek 4 – Výstava kreseb pohádkových postav dětí

PŘÍLOHA 4

Kouzelný sáček s předměty z pohádek

Obrázek 5 – Kouzelný sáček s pohádkovými předměty

PŘÍLOHA 5

Telefonní seznam pohádkových postav

Obrázek 6 – Děti při vytváření telefonního seznamu pohádkových postav

PŘÍLOHA 6

Maňásci

Obrázek 7 – Maňásci vyrobení dětmi

Obrázek 8 – Maňáskové představení

PŘÍLOHA 7

Dopisy pohádkovým postavám

Obrázek 9 – Dopis od Honzíka z 1. třídy

Obrázek 10 – Dopis od Elišky z 1. třídy

Obrázek 11 – Dopis od Anetky z 2. třídy

Obrázek 12 – Příběh o čarodějnici, napsaný dívkami z 3. třídy

PŘÍLOHA 8

Masky pohádkových postav

Obrázek 13 – Vystavené masky pohádkových postav

PŘÍLOHA 9

Návštěva knihovny

Obrázek 14 – Otázky černokněžníka

Obrázek 15 – Pohádka O Palečkovi

Obrázek 16 – Půjčování a prohlížení knih

PŘÍLOHA 10

Návštěva kulturního centra Sladovny

Obrázek 17 – Děti při prohlížení ilustrací autorů

Obrázek 18 – Děti při zodpovídání otázek při závěrečném kvízu

PŘÍLOHA 11

Oslava Dne dětí s pohádkovými postavami

Obrázek 19 – Závod v pytlích u čertů

Obrázek 20 – Házení míčkem u Červené Karkulky a myslivce